

„DZIEDZICTWO JEST PAMIĘCIĄ POKOLEŃ”. PODSUMOWANIE I. ROKU FUNKCJONOWANIA CENTRUM POMOCY DLA KULTURY NA UKRAINIE

Posted on 24 marca 2023



Rok działania Centrum Pomocy dla Kultury na Ukrainie to dziesiątki transportów i setki godzin pracy ekspertów po obu stronach granicy, to instytucje, które otrzymały pomoc i zaangażowały się w jej zorganizowanie i dostarczenie. Jest to również identyfikowanie brutalnej prawdy o bestialskim niszczeniu dziedzictwa Ukrainy, to dokumentacja heroicznej walki depozytariuszy o ratowanie spuścizny kultury, to pospolite ruszenie polskich i zagranicznych instytucji oraz aktywistów, to wreszcie działania skierowane na poruszanie sumienia świata kultury, na to, co się dzieje się na terytorium Ukrainy. Rosja po raz kolejny prowadzi wojnę z Narodem.

24 kwietnia 2022 roku prof. Piotr Gliński, wicepremier, minister kultury i dziedzictwa narodowego, powołał w strukturach Narodowego Instytutu Dziedzictwa, [Centrum Pomocy dla Kultury na Ukrainie](#). Pierwszym działaniem Centrum było skoordynowanie rządowej pomocy dla sektora kultury na Ukrainie. Centrum stanowi operacyjny trzon Zespołu zadaniowego do monitorowania i analizowania zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego, powołanego w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, i realizuje różnorodne działania wspierające ochronę dziedzictwa kultury na Ukrainie.

Doświadczenie Narodowego Instytutu Dziedzictwa oraz wieloletnia współpraca polsko-ukraińska dały podstawy do zorganizowania skutecznego wsparcia dla dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terenie Ukrainy, od pierwszego dnia wojny.

Na terytorium Ukrainy przed wojną istniało ponad 5 tys. muzeów, 65 rezerwatów historyczno-kulturalnych i ok. 170 tys. zarejestrowanych zabytków, w tym siedem obiektów światowego dziedzictwa UNESCO. Po roku wojny, Ministerstwo Kultury i Polityki Informacyjnej Ukrainy zarejestrowało ponad 1200 (dane na styczeń 2023) przypadków zniszczeń dokonanych przez wojska Federacji Rosyjskiej na dziedzictwie kulturowym Ukrainy. Liczba ta z każdym dniem rośnie, a i tak nie obejmuje wszystkich obszarów oraz zniszczeń, zwłaszcza na terenach okupowanych i zaminowanych.

Niespełna połowa zniszczonych obiektów na terenie Ukrainy to miejsca kultu religijnego, kolejną znaczną część to muzea etnograficzne i izby pamięci. Niezwykle cennymi zagrożonymi obiektami są zabytki archeologiczne, które stanowią ponad połowę zabytków na Ukrainie. Celem ataków wojsk rosyjskich są obiekty zabytkowe, stanowiska archeologiczne, biblioteki, szkoły i zbiory muzealne. Przede wszystkim to, co jest nośnikiem ukraińskiej tożsamości – nie tylko ludzie, ale także obiekty i miejsca. Część z nich

stanowi dziedzictwo europejskie i światowe. Rosja po raz kolejny prowadzi wojnę z cywilizowanym światem.

W 2022 roku, Polska udzieliła wsparcia z budżetu państwa, będącego w dyspozycji Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, o wartości ponad dwóch milionów euro. Centrum zrealizowało 25 dostaw dedykowanego wsparcia materialnego. Do 111 instytucji kultury trafiło ponad 800 palet materiałów do zabezpieczenia zbiorów i materiałów gaśniczych.

Centrum Pomocy dla Kultury na Ukrainie organizuje pomoc materialną dla instytucji kultury we współpracy z polskimi instytucjami kultury, muzeami, archiwami państwowymi i bibliotekami, m.in. Narodowym Instytutem Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą POLONIKA, Zakładem Narodowym im. Ossolińskich, Fundacją Dziedzictwa Kulturowego, Polską Fundacją Narodową, konserwatorami zabytków oraz innymi instytucjami. Centrum realizuje wysyłkę materiałów zgodnie z zamówieniami otrzymywanymi od ukraińskich placówek, które trafiają do NID bezpośrednio, jak i poprzez inne instytucje, jak Narodowy Instytut Muzyki i Tańca, Bibliotekę Narodową w Warszawie, muzea i placówki kultury, oraz instytucje samorządowe. Na bazie współpracy międzynarodowej Narodowego Instytutu Dziedzictwa, na Ukrainę trafiła również pomoc przygotowana we współpracy z 13 międzynarodowymi partnerami m.in. z Finlandii, Szwecji, Węgier, Francji, Hiszpanii.

We współpracy z Rządową Agencją Rezerw Strategicznych do ukraińskich instytucji kultury, trafiły transporty zawierające między innymi: agregaty prądotwórcze, gaśnice, worki na piasek, koce gaśnicze, materiały do zabezpieczania obiektów oraz wiele innych niezbędnych artykułów zgłaszanych przez stronę ukraińską. Kolejne transporty są organizowane w koordynacji z ukraińską administracją i instytucjami kultury. Obecnie kompletowane są zamówienia dla przeszło 60 instytucji, o wartości ponad 2 mln złotych. Są to zarówno materiały do zabezpieczania zbiorów na miejscu, jak i umożliwiające ich bezpieczną ewakuację.

Narodowy Instytut Dziedzictwa wykorzystując swoje wieloletnie doświadczenie oraz wiedzę ekspercką pracowników, monitoruje stan zniszczeń na Ukrainie i identyfikuje zagrożenia dla jego dziedzictwa kulturowego. Poza dostawą środków do fizycznego ratowania dziedzictwa kulturowego i realizacją działań merytorycznych, Instytut wspiera Ukrainę na forum instytucji międzynarodowych, w szczególności w zakresie przekazywania informacji oraz dowodów celowego niszczenia ukraińskich dóbr kultury. We współpracy z UNESCO oraz innymi organizacjami międzynarodowymi, NID inicjuje również nowe przedsięwzięcia wspierające ukraińskie dziedzictwo kulturowe, jak Workshop UNESCO: „[Rekomendacja Warszawska – Wprowadzenie do odzyskiwania dziedzictwa](#)” czy szkolenie regionalne na temat przeciwdziałania nielegalnemu wywozowi zabytków z Ukrainy.

W styczniu odbyła się [premiery filmu „Wymazać Naród” \(Erase the Nation\)](#) w reż. Tomasza Grzywaczewskiego, który razem z raportem „Zachować dziedzictwo Ukrainy” przedstawia wstrząsający obraz zniszczeń jakiego dokonują wojska rosyjskie na terenie Ukrainy. Dokumenty te powstały, jako podsumowanie działań prowadzonych przez Centrum. Polska premiera filmu „Wymazany Naród” („Erase the Nation”) w reż. Tomasza Grzywaczewskiego miała miejsce 17 stycznia 2022 podczas sesji warsztatowej UNESCO. Uroczysty pokaz filmu z udziałem Ministra Kultury i Polityki Informacyjnej Ukrainy Ołeksandra Tkaczenki odbył się w 22 lutego w sali pamięci Muzeum Głodomoru w Kijowie.

Raport powstał w języku angielskim i jest jednym z pierwszych opracowań, które przedstawia w sposób kompleksowy problematykę zniszczeń dziedzictwa kulturowego oraz wskazuje na konieczność podjęcia działań przez wspólnotę międzynarodową, w celu skuteczniejszej ochrony kultury w czasie konfliktu zbrojnego.

Film „Wymazać Naród” (Erase the Nation) jest prezentowany na całym świecie, w ramach współpracy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Polskie placówki dyplomatyczne organizują wydarzenia poświęcone zniszczeniom na Ukrainie, podczas których prezentowany jest film oraz raport. Dzięki tej współpracy zorganizowane zostały wydarzenia w ponad pięćdziesięciu krajach, a film został już przetłumaczony na ponad 10 języków, jest także emitowany w zagranicznych stacjach telewizyjnych. [W spotkaniu dla korpusu dyplomatycznego w Warszawie](#), które odbyło się z inicjatywy Wasyla

Zwarycza, Ambasadora Ukrainy w Polsce, udział wzięli dyplomaci reprezentujący 50 państw. Dokument został zrealizowany na zlecenie Narodowego Instytutu Dziedzictwa w ramach działań Centrum Pomocy dla Kultury na Ukrainie i sfinansowany ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Film jest dostępny na kanale TV NID na YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=KUgRbY1k1YI> z napisami w 12 językach (polskim, angielskim, ukraińskim, francuskim, hiszpańskim, portugalskim, arabskim, perskim – farski, rumuńskim, włoskim, słoweńskim i japońskim), niebawem będą dostępne kolejne tłumaczenia.

W ramach współpracy polskiego Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego z Ministerstwem Kultury i Polityki Informacyjnej Ukrainy, Centrum przeprowadziło różnorodne działania mające na celu zabezpieczenie ukraińskiego dziedzictwa.

W zakresie przeciwdziałania przemytowi zabytków, zostało przygotowane kompendium wiedzy z zakresu ukraińskich przepisów prawnych regulujących międzynarodowy przepływ dóbr kultury. We współpracy z polskimi i ukraińskimi służbami, przeprowadzane są również szkolenia dla służb celnych.

Celem ochrony dziedzictwa niematerialnego, Centrum Pomocy dla Kultury na Ukrainie przygotowało Raport poświęcony problematyce ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego społeczności ukraińskich uciekających przed wojną za granicę. Ponadto dla zabezpieczenia dokumentacji zabytków, przeprowadzane są szkolenia z zakresu dokumentowania obiektów architektonicznych metodami 3D.

Centrum na bieżąco monitoruje straty dziedzictwa kulturowego Ukrainy i wspiera ukraińskie instytucje w ich inwentaryzacji umożliwiającej odbudowę w myśl założeń „Rekomendacji Warszawskiej” oraz udokumentowanie zbrodni wojennych dokonywanych na dziedzictwie kulturowym na Ukrainie.

Polski rząd prowadzi instytucjonalne, całościowe wsparcie ochrony dziedzictwa Ukrainy, w oparciu o doświadczenie swoich instytucji. Od 24 lutego udziela i będzie nadal udzielać wielowymiarowej pomocy Ukrainie. Przed wybuchem wojny w Polsce przebywało ok. 1 milion 200 tys. obywateli Ukrainy. Od początku rosyjskiej agresji na Ukrainę do końca 2022 roku, granicę polsko-ukraińską przekroczyło prawie 8 mln osób. Ponad 3 mln Ukraińców pozostaje w Polsce. Polska przekazuje Ukrainie wsparcie rzeczowe, żywnościowe, materiały medyczne, dostarcza pomoc logistyczną, IT oraz militarną. Na pomoc dla uchodźców, Polska wydała w 2022 roku ponad 1 miliard 170 milionów euro – mowa tylko o utrzymaniu, opiece medycznej i świadczeniach socjalnych. Wartość polskiej pomocy militarnej szacowana jest natomiast na kwotę ponad 2 miliardów euro.

Poza działalnością Centrum, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, oraz podległe mu instytucje, realizują wiele programów dla wsparcia kultury ukraińskiej. Polska udziela wsparcia artystom i pracownikom kultury, którzy w naszym kraju znaleźli schronienie przed wojną. Wsparcie to obejmuje m.in. ofertę edukacyjną, oferty pracy - m.in. prawie 100 ofert pracy w polskich muzeach, programy stażowe i stypendialne, kilkadziesiąt bezpłatnych ofert wystawienniczych oraz organizację kilkadziesiątu wydarzeń kulturalnych. Dzięki współpracy Filharmonii Narodowej w Warszawie, Narodowego Instytutu Muzyki i Tańca oraz MKiDN w kwietniu 2022 roku ponad 100-osobowa grupa Kyiv Symphony Orchestra przyjechała do Polski, aby przygotować się do koncertów. To w Warszawie rozpoczęła się europejska trasa koncertowa Orkiestry. Kampus Europejskiego Centrum Muzyki im. Krzysztofa Pendereckiego w Luśławicach kilkakrotnie przyjmował w ramach rezydencji artystycznej Młodzieżową Akademicką Orkiestrę Symfoniczną Ukrainy „Słobożański” z Charkowa. W siedzibie Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk” im. Stanisława Hadyny gościł Narodowy Zespół Pieśni i Tańca Ukrainy im. Grygoria Wieriwki z Kijowa „Veryovka” oraz członkowie Ludowego Zespołu Tańca „Barvinok”. Teatr Wielki – Opera Narodowa wspólnie z Metropolitan Opera w Nowym Jorku przy wsparciu MKiDN utworzyły Ukrainian Freedom Orchestra, która koncertowała w największych salach koncertowych Europy oraz w USA.

Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą POLONIKA zabezpieczył 230 obiektów zabytkowych oraz wykonał

skaning kilkudziesięciu kolejnych, w tym drewnianych cerkwi z listy światowego dziedzictwa UNESCO.

Działania instytucji Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego wykorzystują w pełni swój potencjał i nie ograniczają się jedynie do działań w sektorze kultury. W ramach działalności Instytutu Solidarności i Męstwa im. Witolda Pileckiego zostało powołane Centrum Lemkina, które gromadzi i bada dowody rosyjskich zbrodni wojennych na Ukrainie.

Więcej o działaniach Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego na stronie internetowej:

<https://www.gov.pl/web/kultura/pomoc-dla-ukrainy>

Ukraina i Federacja Rosyjska są stronami Konwencji Haskiej o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z dnia 14 maja 1954 r. W tej umowie międzynarodowej strony zobowiązały się do ochrony dóbr kultury przed uszkodzeniem, zniszczeniem, kradzieżą, grabieżą i nielegalnym zajęciem podczas wojny lub konfliktu zbrojnego. Kraje te są również stronami Pierwszego Protokołu do tej Konwencji, który m.in. reguluje zachowanie i przemieszczanie dóbr kultury na wypadek okupacji i wojny. Ponadto 30 kwietnia 2020 r. Rada Najwyższa Ukrainy przyjęła Ustawę „O przystąpieniu Ukrainy do Drugiego Protokołu do Konwencji Haskiej o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego”, która szczegółowo określa implementację zasad Konwencji. Dotyczy m.in. **osobistej odpowiedzialności karnej za niszczenie i wywożenie zabytków historycznych, ruchomego czy nieruchomego dziedzictwa kulturowego** oraz **stwierdza, że umyślne niszczenie zabytków traktowane jest jako zbrodnia wojenna**. Federacja Rosyjska nie przystąpiła do Drugiego Protokołu do Konwencji Haskiej.